

ВІДГУК

**офіційного опонента доктора філологічних наук,
професора Кузьменка Володимира Івановича
про дисертацію УРИСЬ ТЕТЯНИ ЮРІЇВНИ
«Модус національної ідентичності в сучасній
українській поезії (на матеріалі творчості
І. Андрусяка, П. Вольвача та І. Павлюка)»,
подану до захисту на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук зі спеціальності
10.01.01 – українська література**

Сучасний літературний процес в Україні позначений розмаїттям художніх тенденцій, пошуком нових напрямів, стилів і потребує об'єктивного наукового осмислення, позбавленого упередженого підходу епохи тоталітаризму.

Соціальні потрясіння кінця ХХ – початку ХХІ ст. лише посилили світоглядну кризу доби, пов'язану на теренах України з проблемами збереження духовних цінностей нації, чий образ спотворювався віками. Найтяжча боротьба точилася на світоглядній ниві, коли на всіх картах світу на повен зріст постала Україна – «фактично раритетна нація, самотня на власній землі у своєму великому соціумі, а ще самотніша в універсумі людства. Фантом Європи, що лише під кінець століття почав набувати для світу реальних рис» (Ліна Костенко). Ішлося насамперед про проблеми самоідентифікації українського народу та свободи індивідуальності. Ця тенденція до того ж тісно пов'язана із глобальною кризою сучасності – антропологічною. У контексті культурного життя України загальнолюдська проблема – «А чи справді існує людина?» – доповнилася питанням: «Яка вона, українська нація?»

Питання унікальності екзистенційного досвіду української нації у творах письменників помежів'я ХХ – ХХІ століть поєднується із проблемами буття української людини. Сучасний літературний процес – це, по суті, відлуння проблем, означених ще у добу шістдесятництва, коли М. Шлемкевич писав у своїй праці «Загублена українська людина»: «Серед безмежжя просторів плаче українська людина. Що її страждання, що її біль? Що всі великі ідеї, намагання, жертви, героїзм? Чи не залишається одне для неї – забуття?!». Як і для письменників-шістдесятників, для покоління 80-х та 90-х років актуальною залишається проблема межового існування української людини, яку етнопсихолог В. Янів пояснює так: «Межовість творить центральну проблему української духовності, а звідси є одним із первнів національної ідентичності». Тому у своїх творах українські письменники звертаються переважно до змалювання мікрокосму внутрішнього життя маргінального героя, відчуженого від інших особистостей, він є осередком Всесвіту – макрокосмом, у якому розігрується всесвітня драма духу.

З огляду на сказане обрана тема дослідження Урись Тетяни Юріївни є напрочуд актуальною, оскільки «зумовлена загостреністю націологічної проблематики в сучасній науці, а також відсутністю узагальнювальних студій, які б системно вивчили це питання на матеріалі сучасної літератури, зокрема української лірики» (с. 16).

Дисертацію виконано у відповідності з планом науково-дослідного проекту кафедри української літератури Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова «Шляхи розвитку української літератури ХVІІ – ХХІ ст.». Тему наукового дослідження затверджено на засіданні вченої ради Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (протокол № 4 від 28 листопада 2013 року) та скоординовано на засіданні бюро Наукової ради НАН України з проблеми

«Класична спадщина та сучасна художня література» (протокол № 3 від 4 листопада 2014 року).

Робота композиційно струнка, думка, як правило, розвивається логічно. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, поділених на підрозділи, висновків до кожного з розділів і загальних висновків та списку використаних джерел, що нараховує 287 позицій, та додатку. Загальний обсяг дисертації становить 210 сторінок, із них – 171 сторінка основного тексту.

У **«Вступі»** дотримано основних дисертаційних вимог: окреслено актуальність теми, стисло й вичерпно оглянуто стан вивчення наукової проблеми, винесеної в заголовок роботи, достатньо чітко обґрунтовано предмет, об'єкт, мету, завдання, теоретико-методологічну основу, методи дослідження, новизну, теоретичне й практичне значення роботи.

Традиційно перший розділ будь-якої дисертації є «теоретичним», тож і в нашому випадку Т.Ю. Урись у першому розділі – **«Теоретико-методологічний аналіз поняття “модус національної ідентичності” та його функціонування в ліриці»** – у теоретичній площині висвітлює різні кути зору вітчизняних (С. Андрусів, Т. Воропаєва, І. Грабовська, М. Жулинський, М. Козловець, Н. Лавриченко, О. Лісовий, І. Лисяк-Рудницький та ін.) і зарубіжних дослідників «модусу національної ідентичності» (З. Фрейд, Е. Еріксон, Г. Гартман, Г. Когут, К. Горні, М. Лірі, Дж. Тенгні та ін.), узагальнює літературно-критичні відомості про специфіку цього концепту в сучасній українській поезії та пропонує власну його дефініцію (с. 47).

Зокрема, підрозділ 1.1 *«Історіографічний, теоретичний та історико-літературний аспекти концепту “модус національної ідентичності”»* присвячено обґрунтуванню твердження про те, що не тільки національна ідентичність транслюється через твір, а й література є важливим джерелом формування та оновлення національної ідентичності. Пані Тетяна розглядає

особливості зародження та функціонування модусу національної ідентичності в українській літературі, починаючи від давніх (княжих) часів і до модерного періоду. Дослідниця цілком слушно вважає, що тяглість цієї літературної традиції перетікає і в сучасну вітчизняну літературу.

На мій погляд, доцільність такого фрагменту в дисертаційній студії цілком закономірна, оскільки авторка висвітлює в ньому дискусійні питання термінологічної генези винесеного в заголовок роботи поняття.

У підрозділі 1.2. *«Особливості формування та тенденції розвитку модусу національної ідентичності в українській поезії кін. XX – початку XXI ст.»* Т. Ю. Урись фахово аналізує основні тенденції розвитку української поезії поміжів'я XX – XXI століть та прикметні ознаки модусу національної ідентичності.

Загалом матеріал у першому розділі дисертації виписано цікаво, зі знанням справи й аргументовано переконливо. Позитивною його рисою вважаю неперевантаженість і непереобтяженість теорією, яка присутня саме тією мірою, якою цього потребує і вимагає логіка саме такого аналізу саме такого фактичного матеріалу.

У другому розділі роботи – **«Національне “Я” ліричного героя та його реалізація через мотиви й образи художнього світу сучасної української лірики»** – дослідницька увага зосереджена на характеристиці особливостей реалізації модусу національної ідентичності через саморозкриття ліричного героя, ключові мотиви та образну палітру поетичних творів.

У підрозділі 2.1 *«Характерокреаційна специфіка української поезії кін. XX – поч. XXI ст.: національна самоідентифікація ліричного героя»* висвітлено специфіку національної самоідентифікації поетичного «Я» в ліричному наративі І. Андрусяка, П. Вольвача та І. Павлюка.

Підрозділ 2.2 *«Презентація модусу національної ідентичності в колі мотивів та образне його вираження в ліриці»* містить осмислення мотивів, які конденсують модус національної ідентичності в ліриці досліджуваних авторів.

Варто зазначити, що художній дискурс осмислюється у другому розділі дослідження досить вправно, у світлі визначеної проблеми з урахуванням сучасних уявлень про специфіку аналізу текстів.

Третій розділ дослідження – **«Літературно-естетичні домінанти, характерні для модусу національної ідентичності»** – присвячено аналізу особливостей реалізації модусу національної ідентичності на формальному рівні твору, зокрема через архетипи, символи й топоніми.

Підрозділ 3.1. *«Архетип як один із маркантних маркерів модусу національної ідентичності в ліриці кін. XX – поч. XXI ст.»* оприявнює характеристику архетипа як репрезентанта колективного позасвідомого та вияв етногенетичної пам'яті, органічно споріднений із національним характером, ментальністю, спадковістю та ін.

У підрозділі 3.2 *«Традиційні й індивідуально-авторські образи-символи як виразники національного колориту у творчості поетів-сучасників»* основний акцент дослідницею зроблено на характеристиці символів, які зберігають у своїй конотації історичний досвід українського народу, культурно-естетичні цінності етносу, його психологічно-ментальні риси.

У підрозділі 3.3 *«Географічний номінатив націопростору в сучасній українській поезії»* розкрито специфіку функціонування географічного номінативу вітчизняного простору, топонімічні назви. Топонімія І. Андрусяка, П. Вольвача та І. Павлюка структурована назвами української місцевості і спрямована на формування цілісного образу України.

Загалом третій розділ дисертації написано також цікаво, на належному рівні.

Завершують дослідження розлогі й чіткі **«Висновки»**, в яких стисло викладено основні результати наукового пошуку. Цілком поділяю ключову тезу дослідниці стосовно того, що «модус національної ідентичності в поетичному доробку І. Андрусяка, П. Вольвача та І. Павлюка реалізується на всіх рівнях художнього тексту, синтезуючи в різних мотивах ліричне «Я» за допомогою архетипних образів, символів та топонімів, що часто збігається з авторським самоусвідомленням» (с. 183).

Отже, рецензована робота заслуговує на високу оцінку, однак, оскільки справжнє творче дослідження неминує продукує дискусійні вектори та намічає перспективи подальших розробок, остільки в цьому плані дисертація Тетяни Юріївни Урись не є винятком. Тому окремі положення літературознавчої праці дослідниці викликають зауваження дискусійного характеру.

1. У «Вступі» дисертації під час обґрунтування актуальності теми варто було б чіткіше прописати, за яким принципом обиралися творчі постаті сучасних поетів для літературознавчого аналізу. Чому саме ця «трійця»? Адже в роботі чимало місця відведено характеристиці ліричних творів В. Герасим'юка, А. Дністрового та інших авторів.

2. «Список використаних джерел» у дослідженні Тетяни Юріївни Урись досить солідний (287 позицій). Разом з тим необхідно констатувати, що до операційного поля аналізу чомусь не потрапили сучасні праці з проблем дисертації: 1. Пухонська О. Я. Творчість Ігоря Павлюка: проблематика та тропіка : [монографія] / Оксана Пухонська. – Луцьк : ПВД «Твердиня», 2010. – 88 с.; 2. Якубовська М. С. У дзеркалі слова // У світлі високої зорі... (Літературний портрет Ігоря Павлюка) / Марія Степанівна Якубовська. – Л. : Каменярь, 2005. – С. 552–562; 3. Історія української літератури: ХХ – поч. ХХІ ст. : навч. посіб. : у 3 т. Т. 3. / за ред. В. І. Кузьменка. – К. : ВЦ «Академія», 2017. – С. 106–116. На мій погляд, ключові положення наукових студій згаданих дослідників могли б бути

корисними при аналізі модусу національної ідентичності в сучасній українській поезії.

3. Свого часу Б. Олійник зауважив: «Ігор Павлюк – не декоративно-декларативний «патріота», яких, на жаль, вельми рясно вродило на суверенному полі...». Він «не торгує своєю любов'ю до материзни, не дрібнить її з мітингу на мітинг. У Павлюка не знайдемо щохвилиних, надривних присягань Україні: його єство ніяковіє за деяких своїх молодших і старших колег, котрі перевели золото справжніх почуттів у знецінені асигнації словес».

Однак пані Тетяна таки «знайшла» у І. Павлюка «надривні присягання». Зокрема, на 109 сторінці дисертації читаємо: «Свідченням глибокої відданості І. Павлюка своїй землі є його публічне зізнання, виголошене на Міжнародному конгресі «Література і мир» у Пакистані: «Я свідомо, серцем вибираю Україну, землю, батьківщину...» і далі за текстом.

Чи справді процитовані слова І. Павлюка є «свідченням...»? А як же тоді сприймати сказане Борисом Олійником?

Висловлені зауваження та спостереження є запрошенням до наукової дискусії і загалом не применшують наукової цінності, аргументованості та плідності здобутих Тетяною Юріївною Урись положень і висновків.

Проблема, яку порушила дослідниця, справді значуща, цікава, багатогранна, має важливе значення для історії сучасної української літератури, бо в ній заповнено «білу пляму» – виявлено та проаналізовано модус національної ідентичності в сучасній українській поезії (на матеріалі творчості І. Андрусяка, П. Вольвача та І. Павлюка).

Варто підкреслити тотожність змісту автореферату й основних ідей дисертації, а також зауважити, що основні положення роботи відображені в 10 одноосібних наукових статтях, з них: 8 у фахових українських виданнях, 1 – у закордонному виданні, 1 – додаткова публікація; достатньо апробовані на науково-практичних конференціях різних рівнів.

Вважаю, що робота «Модус національної ідентичності в сучасній українській поезії (на матеріалі творчості І. Андрусяка, П. Вольвача та І. Павлюка» є самостійним, методологічно й теоретично обґрунтованим, виконаним на належному фаховому рівні, завершеним науковим дослідженням. Дисертація, автореферат і публікації цілком відповідають профілю спеціалізованої вченої ради із захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук К 26.053.22 Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, вимогам пп. 9-10 та 12-13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. за № 567 (зі змінами, внесеними Постановою Кабінету Міністрів України від 19 серпня 2015 року, № 656). Отже, Урись Тетяна Юріївна заслуговує на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.01.01 – українська література.

Офіційний опонент:

Завідувач кафедри романо-германських мов

Національної академії Служби безпеки України

доктор філологічних наук, професор

Підпис В. Кузьменка засвідчую

В. о. ученого секретаря

